

Asia: VN/13482/2022

E-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskeva selvitys

Selvityksen johtopäätökset

Näkemyksenne selvityksen oikeudellisia lähtökohtia koskevista johtopäätöksistä (jakso 3.1.2)

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry (SKTL) kiittää mahdollisuudesta lausua e-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskevasta selvityksestä (diaarinumero VN/13482/2022).

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto on vuonna 1955 perustettu aatteellinen yhdistys, jolla on noin 1730 jäsentä. Edustamme kirjallisuuden kääntäjiä, asiatekstinkääntäjiä, av-kääntäjiä, tulkkeja sekä näiden alojen opettajia, tutkimushenkilöstöä ja alan opiskelijoita. Jäsenemme kääntävät ja tulkkavat kymmeniä kieliä ja satoja kieliyhdistelmiä.

Suomessa on toimiva lainauskorvausjärjestelmä fyysisille teoskappaleille, mutta järjestelmää tulee laajentaa koskemaan yleisistä kirjastoista tapahtuvaa e-lainausta (e-kirjoja ja e-äänikirjoja). Tämän lisäksi tulisi ulottaa kirjastokäytön e-aineistojen korvaus koskemaan myös korkeakoulukirjastoja. Lainauskorvauksille tulisi osoittaa tasokorotus.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (SKTL) katsoo, että selvityksen oikeudelliset lähtökohdat ja e-lainauksesta maksettavan korvauksen toteutustapa ovat onnistuneita ja johtopäätökset oikeita. SKTL:n näkemyksen mukaan e-aineistojen kirjastokäytöstä on maksettava kirjallisuuden tekijöille korvausta ja e-kirjojen ja e-äänikirjojen saattamisessa kirjaston asiakkaiden käyttöön on tekijänoikeudellisessa mielessä kyse välittämisestä. Siten aineisto kuuluu välittämistä koskevan yksinoikeuden piiriin. On hyvä, että oikeus korvaukseen e-aineistojen kirjastokäytöstä vahvistetaan lailla.

Yhdymme kohdassa 3.1.2 Sanaston lausuntoon, jossa todetaan: ”Toisin kuin teoskappaleiden levittämis- ja välittämis-oikeus, ei sammu tai raukea. E-kirjojen ja e-äänikirjojen antaminen lainaajien käyttöön tulee tapahtua oikeudenhaltijoiden myöntämien lisenssien nojalla, ja siten

tekijöille e-lainaamisesta maksettava korvaus on järjestettävä toisin kuin fyysisten teosten osalta on tehty. Selvityksessä esitetty erillinen teoksen e-lainaamisesta maksettava korvaus, jota maksetaan tekijälle huolimatta siitä, mitä tekijän ja kustantajan välillä on sovittu teoksen hyödyntämisen korvaamisesta, on onnistunut.”

Näkemyksenne korvausjärjestelmän tarpeesta ja ehdotettavan järjestelmän perusteista (jakso 4.1)

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (SKTL) katsoo, että kääntäjien kannalta olisi myönteistä ja erittäin tärkeää, että e-kirjoista ja e-äänikirjoista maksettaisiin lainauskorvausta. Kirjastolainauskorvaus on kirjailijoille ja kääntäjille korvausta maksuttomasta kirjastolainaamisesta. Pidämme hyvänä, että oikeudellinen ratkaisu ja määräraha e-aineistojen lainauskorvaukseen on löytynyt. Koska painetuista kirjoista saadut lainauskorvaukset ovat merkittävä osa kirjallisuuden kääntäjien toimeentuloa (jopa 30 % tai joskus jopa 50 %), on tärkeää, että e-lainojen korvaamisen suhteen noudatetaan yhtenevää linjaa fyysisten teoskappaleiden kanssa.

Lainauskorvaus on monelle oikeutensa kertakorvausta vastaan luovuttaneille kirjallisuuden kääntäjille oleellinen osa toimeentuloa. Jos e-aineistoista ei maksettaisi lainauskorvausta, kääntäjät jäisivät tässä asiassa paitsi suuresta osasta heille kuuluvaa tekijänoikeustuloa. Lisäksi on odotettavissa, että Suomeen perusteilla oleva kuntien yhteinen e-kirjasto kasvattaa tulevaisuudessa e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainausmääriä. E-aineistojen lainausmäärät kasvavat, joten on suotavaa, että tämä näkyy tulevaisuudessa myös e-lainojen (e-kirjat ja e-äänikirjat) korvaamisena. Myös kaupallisilla markkinoilla on siirrytty enenevässä määrin e-formaattien myyntiin.

Pidämme lisäksi tärkeänä, että korvaus ulotetaan myös korkeakoulukirjastoihin. Monissa korkeakoulukirjastoissa e-lainaaminen on jo lainaamisen päämuoto, ja uudet teokset hankitaan kirjastoille ensisijaisesti e-muodossa.

Olisi hyvin tärkeää, että kirjastoissa olisi tarjolla laajasti erilaista kirjallisuutta, joten tästäkin syystä puollamme lämpimästi e-kirjastokäytön korvaamista teknologianeutraalisti. Saavutettavuus ja erilaisten lukijoiden tarpeet huomioiden on tärkeää, että e-aineistoja on fyysisten teoskappaleiden lisäksi laajasti saatavilla kirjastoissa. Tämän tulee näkyä myös tekijöiden toimeentulossa. E-lainauskorvaukset edesauttavat osaltaan teosten saatavuutta kirjastoissa. Pidämme hyvänä sitä, että lainauskorvauksen määrä perustuu lainausmääriin.

On erinomaista, että e-aineistojen kirjastokäytön korvaamiseen on osoitettu resursseja. Tulevaisuudessa on kuitenkin myös tarkasteltava, riittävätkö suunnitellut resurssit tarkoitukseensa. Arviomme mukaan e-lainauskorvauksiin tulee tulevaisuudessa osoittaa jopa suunniteltua enemmän resursseja, sillä e-aineistojen lainausluvut osoittavat kasvua. Tämä indikoi myös suurempaa joukkoa tekijöitä ja oikeudenhaltijoita ja teoksia, jotka ovat jakamassa korvaussummaa. Tarvitaan siis myös yleinen tasokorotus lainauskorvaussummaan, yleisesti kaikkiin lainauskorvauksiin, mutta myös e-aineistojen kirjastokäytön korvauksiin. On perusteltua, että valtio vastaisi lainauskorvausjärjestelmän kustannuksista, sillä lainauskorvausjärjestelmä tukee kirjastojen lainaustoimintaa ja tukee tekijöiden, mm. kääntäjien, taloudellisen toiminnan edellytyksiä.

Nykyään osa teoksista julkaistaan vain e- ja/tai äänikirjoina. Tämä tarkoittaa tekijöille selvää tekijänoikeustulon menetystä, mikäli e-lainauskorvausta ei maksettaisi näistä teoksista laisinkaan. Korvaus ei saa olla riippuvainen teosformaattista. Siksi e-kirjastokäyttö tulee korvata sekä teoksista jotka julkaistaan fyysisten teosten lisäksi e- ja/tai äänikirjoina että teoksista, jotka julkaistaan vain e- ja/tai äänikirjoina. Emme kannata ehdotusta siitä, että korvauksia maksettaisiin vain fyysisinä teoksina lainattavissa olevien teosten e-kirja- ja e-äänikirjaversioista. Myös sellaisista kirjoista tulee maksaa korvausta, joita ei ole saatavilla fyysisinä teoskappaleina ja kirjoista, jotka on suoraan tehty e- tai äänikirjaksi. Myös sellaiset e-kirjat ja äänikirjat, joiden painettua versiota kirjastot eivät hanki kokoelmaansa, tulee huomioida lainauskorvauksen osalta. Digitalisaation edetessä on perusteltua ulottaa myös e- ja e-äänikirjat teknologianeutraalisti lainauskorvauksen piiriin, sillä on oletettavaa, että e-lainamäärät kasvavat myös tulevinä vuosina. Tämä kuitenkin riippuu siitä, miten kustantajat lisensoivat e-kirjoja ja e-äänikirjoja kirjastokäyttöön.

Selvityksessä on todettu, että lainauskorvausjärjestelmän tarve ei olisi selvä, kun kyse on korkeakoulujen e-aineistoista. Selvityksessä on tältä osin viitattu tieteellisiin julkaisuihin ja siihen, että tällaisilla julkaisuilla ei ole sellaista itseisarvoa tekijälleen kuin kaunokirjallisilla teoksilla. Lisäksi on viitattu eri tekijöiden korvaustarpeen erilaisuuteen sillä perusteella, että tieteellisiä julkaisuja luodaan osin työsuhteessa ja osin erilaisten apurahojen turvin. Lainauskorvausta maksetaan sillä perusteella, että aineistot ovat ilmaiseksi käyttäjien saatavilla, joten eri tekijöiden erilaisella korvaustarpeella ei ole Sanaston näkemyksen mukaan lainauskorvausjärjestelmän tarvetta arvioitaessa merkitystä. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto haluaa huomauttaa, että tietokirjallisuuden kääntäjät ovat suuri joukko kirjallisuuden kääntäjiä, jotka kääntävät nimenomaan tietokirjallisuutta ja usein myös tieteellisiä julkaisuja, eivätkä he tyypillisesti tee käännoistyötä työsuhteessa. Myös tieteellisten teosten ja tietoteosten joukossa on käännettyä kirjallisuutta. Tieteelliset julkaisut ja tiedekirjat ovat vain pieni osa tietokirjallisuutta. Suuri osa tietokirjallisuudesta julkaistaan muutoin kuin tieteellisissä yhteisöissä yleistyneinä avoimina julkaisuina. Lisäksi sekä kaunokirjallisuuden kääntäjät että tietokirjallisuuden kääntäjät kääntävät teoksia yhtä lailla apurahojen turvin. Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton näkemyksen mukaan korkeakoulujen e-aineistoja ei ole siten syytä rajata lainauskorvausjärjestelmän ulkopuolelle selvityksessä mainituilla perusteilla.

Näkemyksenne selvityksen johtopäätöksistä ja taloudellisista vaikutuksista (jakso 4.3) sekä erityisesti selvittäjän ehdottamasta etusijajärjestyksestä (jakso 4.3.4) ja korkeakoulukirjastojen e-lainamisesta (jakso 4.3.2)

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ei kannata ehdotusta siitä, että korvauksia maksettaisiin vain fyysisinä teoksina lainattavissa olevien teosten e-kirja- ja e-äänikirjaversioista. Puollamme teknologianeutraalia lainauskorvausta.

Mitä tulee erilaisten tekijöiden asemaan suhteessa lainauskorvauksiin, haluamme muistuttaa, että e-aineistojen kirjastokäytön korvauksen tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa, kun verrataan kirjallisuuden kääntäjien tai kirjailijoiden kirjallisen teoksen kääntämiseen käyttämää aikaa suhteessa esimerkiksi äänikirjan lukijoiden e-äänikirjan lukemiseen käyttämään aikaan. Kääntäjältä voi kulua teoksen kääntämiseen useista kuukaudesta vuosiin, kirjailijalta vuosia, kun taas ääninäyttelijän

ajallinen työpanos ääniteoksen luomiseen on hyvin pieni näihin verrattuna. Äänikirjan lukijan työpanosta olisi siis kohtuutonta nostaa yhdenvertaiseksi kääntäjän ja kirjailijan työpanoksen kanssa. Sitä ei voida pitää yhtä merkittävänä kuin muiden tekijöiden (mukaan lukien kääntäjät). Yhdymme selvityksessä esitettyyn näkemykseen, että e-kirjastokäytön korvausta ei ole syytä ulottaa muihin oikeudenhaltijoihin kuin tekijöihin (mukaan lukien kääntäjät).

Näkemyksenne selvityksessä ehdotetusta lainsäädännöllisestä ratkaisusta (jaksot 5.1, 5.1.1 ja 5.1.2)

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto katsoo, että oikeudenomistajille ja tekijänoikeudenhaltijoille tulee maksaa korvausta e-aineistoista ja että korvausjärjestelylle on tarvetta. Tähän tarvitaan erillinen lainauskorvausjärjestelmä. Asiaa ei voida ratkaista kustantamoiden ja tekijöiden välisillä sopimuksilla. Esitetty lainsäädännöllinen ratkaisu on Suomen kääntäjien ja tulkkien näkemyksen mukaan onnistunut.

Katsomme, että lainauskorvausjärjestelmän soveltamisalaa on hyvä laajentaa sisällyttämällä vastaava uusi säännös tekijänoikeuslakiin. Kannatamme esitettyä ratkaisua ja lainauskorvaussäännöksen sisällyttämistä tekijänoikeuslakiin, sillä lainsäädännöllinen ratkaisu tuo vakautta järjestelmään ja luo oikeudelliset perusteet varata määrärahat lainauskorvauksia varten valtion talousarvioon.

Koska kyse on erityisestä korvauksesta (ei rajoitussäännöksestä), joka maksetaan tekijän ja kustantajan välisestä sopimuksesta riippumatta, puollamme Sanaston tavoin esitystä sisällyttää asia tekijänoikeuslain tekijänoikeuden siirtymistä koskevaan 3 lukuun kustannussopimusta koskevien pykälien jälkeen uudeksi 38 a §:ksi.

Yksityiskohtaiset perustelut (jakso 5.1.2)

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto yhtyy tältä osin Sanaston lausuntoon ja katsoo, että välittämisen käsitteen on vakiintuneesti ymmärretty käsittävän kaikenlaisen yleisölle välittämisen, joten myös nyt ehdotetussa säännöksessä tulisi välittäminen määritellä siten, ettei se rajoitu ainoastaan tilanteisiin, joissa asiakas saa e-aineiston käyttöönsä itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemaan aikana (ns. on-demand -käyttö). Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto esittää muutosta korkeakoulukirjastolainoista maksettavan korvauksen osalta kohtaan Oikeus korvaukseen kirjastokäytöstä.

Yllä mainituilla perusteilla ehdotamme 38 a §:n sanamuotoon seuraavia täsmennyksiä:

38 a §

Oikeus korvaukseen kirjastokäytöstä

Kun yleinen tai korkeakoulukirjasto saattaa tekijän tai häneltä oikeudet hankkineen kustantajan kanssa sovitulla ehdoilla yleisön saataviin kirjaan tai äänikirjaan sisältyvän kirjallisen teoksen, kuvataiteellisen teoksen, valokuvateoksen tai sävellysteoksen välittämällä teoksen yleisölle johtimitse tai johtimitta sisältäen myös sen, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana käytettäväksi rajoitetuksi ajaksi, tekijällä on sen estämättä, mitä tekijän ja kustantajan välillä on sovittu teoksen hyödyntämisestä maksettavasta korvauksesta, oikeus 19 §:n 4 momentissa säädettyyn korvaukseen. Edellä 1 momentissa tarkoitettua korvausta hallinnoivaan järjestöön sovelletaan, mitä 19 a §:ssä säädetään.

Muut selvitystä koskevat kommentit

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry (SKTL) kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi asiassa. Pyydämme kiinnittämään huomiota siihen, että selvityksestä tulisi laatia myös ainakin ruotsinkielinen versio toisella kansalliskielellä. Suomen molemmat kansalliskielet tulisi ottaa huomioon tämän tason laajoja selvityksiä laadittaessa. Valtioneuvoston tulisi taata ministeriöille käännösresurssit tämän kokoluokan asioiden hoitoon.

Lisäksi selvityksessä sivulla 41 puhutaan vuonna 2021 tehdystä Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton PALKKA tutkimuksesta. Pyydämme korjaamaan tutkimuksen PALKKI tutkimukseksi seuraavasti: "SKTL:n vuonna 2021 tekemään palkkakyselyyn oli vastannut..." sijaan tulisi kirjata: "SKTL:n vuonna 2021 tekemään palkkiokyselyyn oli vastannut..."

Osoittamalla resursseja teknologianeutraaliin lainauskorvaukseen – e-lainauskorvaukseen – valtio osoittaa kirjallisuuden tekijöille arvostavansa muun muassa kirjallisuuden tekijöiden toimeentuloa sekä pitävänsä tärkeänä Suomen demokratiakehitystä, tiedonkulkua ja sivistystä, mitä myös käännetty kirjallisuus osaltaan tukee.

Kavén Jenni
Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry